

Investigating the Function of the “Recognition and Separation Committee” in keeping Iraqi Prisoners (1982-1990)

GolamReza Alamedi¹ | Amin Mohammadi² | Majid Shahhosseini³

Abstract:

Purpose: The necessity of establishing a coherent organization to keep the prisoners felt with the increasing number of Iraqi prisoners from the second year of Iran-Iraq War.

In April 1982, The Commission for the Administration of Iraqi Prisoners, consisting of a secretariat, 6 committees, and a special court, started working to hold Iraqi prisoners in custody. The purpose of this research is to investigate the role and function of Recognition and Separation Committee (one of the 6 mentioned committees) in keeping Iraqi prisoners during the Iran-Iraq War.

Method and Research Design: Archival records of National Archives of Iran and The Foundation for the Preservation and Publication of Holy Defense Works and Values were studied and analyzed in a descriptive and analytical way.

Findings and conclusion: The results show that the Recognition and Separation committee played an important role in keeping Iraqi prisoners; The committee formed systematic information network in the camps of Iraqi prisoners, identified, and separated Ba'athist, penitent, and neutral prisoners. It managed to prevent riots and the prisoners' escape by sending them to different camps. It was also successful in identifying disabled, injured, and sick prisoners and confirmation of their informational qualifications and security to return to Iraq, as well as confirmation of the prisoners' asylum and dispatching them to the frontline to fight. Moreover, the committee cooperated in exchanging Iraqi prisoners and cooperated with the Propagation and Public Relations Committee in order to neutralize the unrealistic claims of the Ba'athist Iraq about Iran's treatment for Iraqi prisoners. All in all, the committee played positive and important role in keeping Iraqi prisoners.

Keywords: Iraqi Prisoners, Holy Defense, Commission for the Administration of Iraqi Prisoners, Recognition and Separation Committee.

Citation: Alamedi, G., Mohammadi, A., & Shahhosseini, M. (2023). Investigating the function of the recognition and separation committee in keeping Iraqi prisoners (1982-1990). *Ganjine-ye Asnad*, 33(3), 54-82. doi: 10.30484/ganj.2023.3079

**GANJINE-YE
ASNAD**
Historical Research &
Archival Studies Quarterly

Research paper

1. Assistant Professor, Department of Joint and composite, Imam Hossein Comprehensive University, Tehran, Iran

d.reza.a1390@gmail.com

2. PhD of History, Researcher of the Document Research Institute of Records, National Library and Archives of Iran, Tehran, Iran, (Corresponding Author)

amin64_m@yahoo.com

3. Expert, Organization of Holy Defense Documents, Tehran, Iran majidshho@gmail.com

Copyright © 2023, NLAI (National Library & Archives of I. R. Iran). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and adapt the material for any purpose.

Ganjine-Ye Asnad

«131»

Peer-reviewed Journal | National Library & Archives of I. R. Iran, Archival Research Institute

ISSN: 1023-3652 | E-ISSN: 2538-2268

Digital Object Identifier(DOI): 10.30484/GANJ.2023.3079

Indexed by Google Scholar, Researchgate, ISC, SID & Iran Journal | <http://ganjineh.nlai.ir>

Vol. 33, No.3, Autumn 2023 | pp: 54- 82 (29) | Received: 15, Oct. 2022 | Accepted: 3, Jun. 2023

Historical research

فصلنامه تحقیقات تاریخی
و مطالعات آرشیمی

مقاله پژوهشی

تحلیلی بر عملکرد «کمیته تشخیص و تفکیک» اسرای عراقی (۱۳۶۱-۱۳۶۹)

غلامرضا علاماتی^۱ | امین محمدی^۲ | مجید شاه حسینی^۳

چکیده:

با افزایش شمار اسرای عراقی از سال دوم و سوم جنگ تحمیلی، ضرورت تشکیل سازمانی منسجم برای نگهداری و حفاظت از اسرا بیش از پیش احساس شد. در فروردین ماه سال ۱۳۶۱ کمیسیون اداره اسرای عراقی مشتمل بر یک دبیرخانه، شش کمیته «فرهنگی»، «کار و بوفه»، «بهداشت»، «تبادل اسرا»، «تبلیغات و روابط عمومی» و «تشخیص و تفکیک» و یک دادگاه ویژه اسرا با هدف نگهداری از اسرای عراقی کار خود را آغاز کرد.

هدف: شناخت «کمیته تشخیص و تفکیک» اسرای عراقی و تحلیل نقش و عملکرد این کمیته در نگهداری اسرای عراقی در دوران دفاع مقدس.

روش/ رویکرد پژوهش: این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و براساس اسناد و مدارک آرشیوی سازمان اسناد و مدارک دفاع مقدس زیرمجموعه بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس انجام شده است.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: براساس یافته‌های این پژوهش، «کمیته تشخیص و تفکیک» اسرای عراقی با تشکیل شبکه منسجم اطلاعاتی در اردوگاه‌ها و شناسایی و تفکیک اسرای بعثی، توأب و بی‌طرف، و انجام وظایفی که کمیسیون اداره اسرای عراقی تعیین کرده بود توانست نقش مهمی در موفقیت اسیرداری ایران ایفا کند. عملکرد این کمیته در جلوگیری از وقوع شورش و فرار اسرا، با نقل و انتقال آن‌ها بین اردوگاه‌ها؛ همکاری در شناسایی اسرای معلول، مجروح و بیمار و تأیید صلاحیت اطلاعاتی و امنیتی آن‌ها برای بازگشت به عراق؛ بررسی و تأیید درخواست پناهندگی اسرا و درخواست اعزام آن‌ها به جبهه برای جنگ با رژیم بعث عراق؛ همکاری اطلاعاتی در مبادله اسرای عراقی؛ و همکاری با کمیته تبلیغات و روابط عمومی با هدف خنثی‌سازی ادعاهای غیرواقعی رژیم بعث عراق علیه اسیرداری ایران بسیار مهم و حائز اهمیت بود و به‌طورکلی این کمیته در طول دوران دفاع مقدس در نگهداری و حفاظت از اسرای عراقی عملکردی بسیار مثبت داشت.

کلیدواژه‌ها: اسرای عراقی؛ دفاع مقدس؛ اسیرداری؛ کمیسیون اداره اسرای عراقی؛ «کمیته تشخیص و تفکیک».

استناد: علاماتی، غلامرضا، محمدی، امین و شاه حسینی، مجید. (۱۴۰۲). تحلیلی بر عملکرد «کمیته تشخیص و تفکیک»

اسرای عراقی (۱۳۶۹-۱۳۶۱). *گنجینه اسناد*، ۳۳(۲)، ۵۴-۸۲ | ۱۰.۳۰۴۸۴/ganj.۲۰۲۳.۳۰۷۹

۱. استادیار گروه مشترک و مرکب، دانشگاه جامع امام حسین، تهران، ایران
d.reza.a1390@gmail.com
۲. دکتری تاریخ، پژوهشگر پژوهشکده اسناد سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
amin64_m@yahoo.com
۳. کارشناس، سازمان اسناد و مدارک دفاع مقدس، تهران، ایران
majidshho@gmail.com

گنجینه اسناد

۱۳۱

فصلنامه علمی | سازمان اسناد و کتابخانه ملی ج.ا.ایران - پژوهشکده اسناد

شاپا (چاپی): ۱۰۲۳-۲۶۵۲ | شاپا (الکترونیکی): ۲۵۲۸-۲۲۶۸

شناسانه برنمود رقمی (DOI): ۱۰.۳۰۴۸۴/GANJ.۲۰۲۳.۳۰۷۹

نمایه در Google Scholar, Reserachgate, SID, ISC و ایران ژورنال | <http://ganjineh.nlai.ir>

سال ۳۳، دفتر ۳، پاییز ۱۴۰۲ | صص: ۵۴ - ۸۲ (۲۹)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۷/۲۳ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۳/۱۳

تحقیقات تاریخی

۱. مقدمه

تا سال ۱۳۶۰ مسئولیت نگهداری از حدود هفت هزار اسیر عراقی و رسیدگی به امور اسکان، حفاظت، تأمین مایحتاج غذایی، پوشاک، کار و بهداشت و درمان آن‌ها به عهده دژبان مرکز و ستاد مشترک ارتش ایران بود. نیروهای نظامی عراقی که از همان روزهای نخست دفاع مقدس به اسارت درآمدند و در ادامه نیز در پی عملیات‌های موفقیت آمیز شمار آن‌ها روز به روز بیشتر می‌شد، از نظر گرایش سیاسی سه موضع مختلف به جنگ، ایران و رژیم بعث عراق داشتند. دسته اول، مشهور به اسرای بعثی، به شدت طرفدار جنگ، دشمنی با ایران و وفادار به رژیم بعث عراق بودند. آن‌ها در دوران اسارت از هر فرصتی برای ضربه زدن به جمهوری اسلامی ایران استفاده می‌کردند. دسته دوم، مشهور به اسرای تواب که از سوی رژیم بعثی عراق اجباراً به جنگ با ایران اعزام شده بودند، حائز اکثریت، عموماً شیعه، مخالف جنگ و از رژیم بعث عراق ناراضی بودند. در میان این دو دسته، اسرای بی طرف قرار داشتند که در همه امور، سیاست میانه را برمی‌گزیدند و بسته به قدرت غالب در اردوگاه‌ها گرایش خود را به سمت اسرای بعثی یا تواب تغییر می‌دادند. پس از عملیات فتح المبین، در دوم فروردین ۱۳۶۱، شمار اسرای عراقی به طور غیرمنتظره‌ای افزایش یافت و راه اندازی تشکیلاتی منسجم برای سیاست گذاری در امور نگهداری از اسرای جنگی ضروری شد. ۱۳ فروردین همان سال، یک روز پس از سخنرانی امام خمینی (ره) درباره رفتار مناسب و منطبق بر قوانین اسلامی با اسرای عراقی، جلسه شورای عالی دفاع تشکیل شد و بنابر مصوبه این شورا، کمیسیون اداره اسرای عراقی مشتمل بر یک دبیرخانه و شش کمیته «فرهنگی»، «کار و بوفه»، «بهداشت و درمان»، «تبادل اسرا»، «تبلیغات و روابط عمومی» و «تشخیص و تفکیک» و یک دادگاه ویژه اسرا با هدف نگهداری از اسرای عراقی کار خود را آغاز کرد. کمیته فرهنگی وظیفه آموزش و پرورش، کمیته بهداشت وظیفه درمان و پیش گیری از بیماری، کمیته کار وظیفه ایجاد اشتغال و آموزش حرفه و فن و کمیته تبادل اسرا وظیفه مبادله اسرای عراقی را بر عهده داشت. هم چنین، کمیته تبلیغات و روابط عمومی وظیفه تبلیغات داخلی و بین المللی اسیرداری ایران را بر عهده داشت. کمیته تشخیص و تفکیک نیز وظیفه داشت که با شناسایی اسرای بعثی از هر گونه فعالیت اخلالگرانه آن‌ها مثل شورش، ایجاد درگیری و فرار از اردوگاه‌ها جلوگیری کند. از همین شرح وظایف کوتاهی که درباره هر بخش از کمیسیون اداره اسرای عراقی ارائه شد، می‌توان فهمید که عملکرد کمیته تشخیص و تفکیک متفاوت از سایر کمیته‌ها بوده و این کمیته جایگاهی محوری در موفقیت یا شکست اسیرداری ایران داشته است. برخلاف سایر کمیته‌ها، اطلاعات چندانی درباره عملکرد کمیته تشخیص و تفکیک در دست نیست. این که این کمیته چه ساختاری

داشته و عملکرد آن در اسیرداری ایران در دوران دفاع مقدس چگونه بوده است موضوعی است که در این پژوهش بررسی خواهد شد.

۲. پیشینه پژوهش

تاکنون هیچ پژوهشی، ساختار و عملکرد «کمیته تشخیص و تفکیک» اسرای عراقی را بررسی نکرده است و مقاله پیش رو در نوع خود اولین است. چند اثر مهم با تکیه بر اسناد آرشیوی، اسیرداری ایران در دوران دفاع مقدس را بررسی کرده اند؛ ولی هیچ کدام از آنها به موضوع کمیته تشخیص و تفکیک اسرای عراقی اشاره نکرده اند. از جمله طرح پژوهشی «نحوه نگهداری اسرای عراقی در اردوگاه های ایران» که توسط صباح خسروی زاده و زیر نظر سازمان اسناد و مدارک دفاع مقدس زیرمجموعه بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش های دفاع مقدس در سال ۱۳۹۸ انجام شده است. این پژوهش در چهار بخش تدوین شده است که دو بخش مهم آن به بررسی تشکیل کمیسیون اداره اسرای عراقی، شرح وظایف و مسئولیت های آن، کمیته های کمیسیون، اسکان اسرا و تأمین مایحتاج آنها در اردوگاه ها پرداخته است و در نهایت با معرفی وظایف و شرح عملکرد سه کمیته کار، فرهنگی، و بهداشت و درمان به پایان رسیده است. هم چنین کتاب «حقوق بین المللی اسرای عراقی در اردوگاه های ایران از منظر اسناد؛ با تکیه بر اسناد اردوگاه عراقی در بجنورد» اثر بیژن پروان از سوی بنیاد حفظ و نشر ارزش های دفاع مقدس در سال ۱۳۹۸ منتشر شده است. نویسنده در این کتاب ضمن ارائه مواد مختلف حقوق بین المللی در زمینه اسرای جنگی، رفتار اسیرداران ایرانی با اسرای عراقی در اردوگاه بجنورد را بررسی کرده است و شماری از اسناد مهم با موضوع رفتار ایران با اسرای عراقی را منتشر کرده است. از جمله مهم ترین مباحث مطرح شده در این کتاب می توان به شرایط زندگی اسرا، بهداشت و درمان، وضعیت اشتغال، تفریحات و فعالیت های مذهبی آنها در اردوگاه بجنورد اشاره کرد. این دو اثر مهم هرچند در زمینه اسیرداری ایران بسیار حائز اهمیت هستند، ولی در ارتباط با تشکیل کمیته تشخیص و تفکیک و وظایف و عملکرد آن اطلاعاتی ارائه نکرده اند.

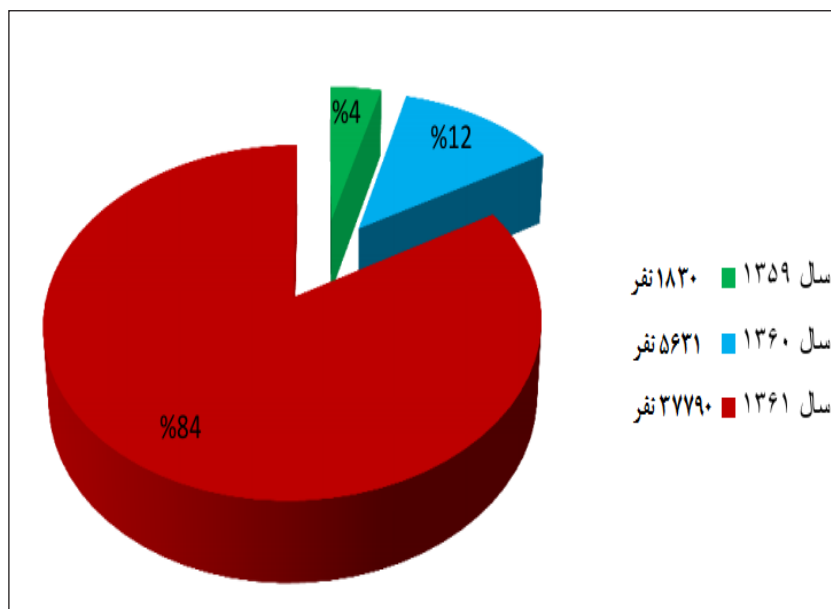
به طور کلی، اطلاعات درباره کمیته مزبور و عملکرد آن به صورت بسیار مختصر و پراکنده تنها در کتاب «تاریخ شفاهی اسیرداری: مهمانان ناخوانده» موجود است. این اثر مجموعه ای است از مصاحبه های تاریخ شفاهی با بیست نفر از مسئولان کمیسیون اداره اسرای عراقی. این مصاحبه ها را احمد نوروزی فرسنگی انجام داده است و خانم نسرین نگاهبان آنها را تدوین کرده است و بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش های دفاع مقدس این کتاب را منتشر کرده است. چگونگی تشکیل کمیسیون اداره اسرای عراقی، رفتار با اسرای

عراقی و عملکرد کمیته‌های مختلف کمیسیون اداره اسرای عراقی از مهم‌ترین مباحثی است که در قالب خاطرات مسئولان ذکر شده است. در این کتاب در مصاحبه با عسگر روح‌نواز، سرپرست وقت کمیته تشخیص و تفکیک اسرای عراقی، اطلاعاتی درباره تشکیل کمیته مزبور ارائه شده است. لازم به ذکر است که در کتاب مهم «اسیرداری: اسیرداری خودی و دشمن در جنگ تحمیلی» نوشته احمد نوروزی فرسنگی (۱۳۸۵) با موضوع تشکیل کمیسیون اداره اسرای عراقی و وظایف کمیته‌های زیرمجموعه آن به کمیته تشخیص و تفکیک اسرای عراقی هیچ اشاره‌ای نشده است.

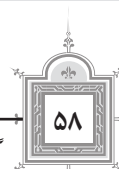
پژوهش حاضر به صورت مستقل و براساس اسناد و مدارک آرشیوی منتشر نشده، در پی پاسخ به این پرسش است که کمیته تشخیص و تفکیک اسرای عراقی چه اقداماتی در جهت نگهداری اسرای عراقی انجام داده است و چه جایگاهی در اسیرداری ایران در دوران دفاع مقدس داشته است؟

این پژوهش از دو جهت اهمیت دارد. نخست شناخت یکی از کمیته‌های مهم و تأثیرگذار در نگهداری اسرای عراقی که تاکنون بررسی نشده است و دوم، استفاده از اسناد و مدارک آرشیوی منتشر نشده سازمان اسناد و مدارک دفاع مقدس، شامل صورت‌جلسات و مکاتبات کمیته تشخیص و تفکیک با سایر اداره‌ها و کمیته‌ها که اطلاعاتی مهم و دست‌اول از عملکرد این کمیته به دست می‌دهند.

مُودار ۱

شمار اسرای عراقی در سه سال اول دفاع مقدس (نگاهبان، ۱۳۹۷، ص ۲۲)

۳. تشکیل کمیته تشخیص و تفکیک اسرای عراقی

همان‌طور که گفته شد اسرای عراقی از نظر گرایش سیاسی به سه دسته یعنی، توأب و بی‌طرف تقسیم می‌شدند و نگهداری آن‌ها بدون توجه به گرایش سیاسی‌شان غیرعقلانی بود. از میان این سه دسته، اسرای بعثی همواره در تلاش بودند به هر طریقی به ایران ضربه بزنند. بسیاری از شورش‌ها و درگیری‌های رخ داده در اردوگاه‌ها حاصل فعالیت‌های تشکیلاتی آن‌ها بود. بعثی‌ها با شایعه‌پراکنی در اردوگاه‌ها به تحریک سایر اسرا دست می‌زدند و باعث بدبینی آن‌ها به مسئولان جمهوری اسلامی ایران می‌شدند (سامدم، زونکن ۵۹۳، ج ۶، ص ۶). آن‌ها به‌ویژه مانع بزرگی بر سر راه اجرای سیاست‌های فرهنگی در اردوگاه‌ها از جمله انجام فرایض دینی سایر اسرا بودند (نگاهبان، ۱۳۹۷، ص ۳۶۱). تشکیل جلسات مخفی با اسرا و به‌دست گرفتن رهبری آن‌ها از دیگر فعالیت‌های اسرای بعثی در اردوگاه‌های اسرای عراقی بود (سامدم، زونکن ۶۱۸، ج ۱، ص ۷۰). بعثی‌ها هم‌چنین به‌صورت مداوم در تلاش بودند اسرای دیگر را به‌دلیل همراهی با مسئولان اردوگاه‌ها بترسانند (سامدم، زونکن ۶۱۸، ج ۱، ص ۱۳۴). به‌گفته مسئولان وقت کمیسیون اداره اسرای عراقی، اسرای بعثی در اردوگاه‌ها به‌صورت سیستمی، فضایی را به‌وجود می‌آوردند که دیگر اسرا را کنترل کنند. هیچ‌کس بدون اجازه بعثی‌ها نمی‌توانست کاری انجام دهد. آن‌ها مخالفان را کتک می‌زدند و جیره غذایی‌شان را برمی‌داشتند و مانع انجام فرایض دینی دیگر اسرا می‌شدند (نگاهبان، ۱۳۹۷، ص ۱۱۷، ص ۱۳۲). آن‌ها هم‌چنین با ایجاد رعب و وحشت مانع پیوستن اسرای بی‌طرف به اسرای توأب بودند (سامدم، زونکن ۶۱۰، ج ۱، ص ۳۰). آخرین اقدامات آن‌ها مربوط به دوران بعد از پذیرش قطعنامه ۵۹۸ توسط جمهوری اسلامی ایران بود. آن‌ها در اردوگاه‌های مختلف تحریک اسرای بی‌طرف و اسرای توأب را شروع کردند و طوری به آن‌ها القا کردند که پس از بازگشت به عراق به‌عنوان خیانت‌کار محاکمه خواهند شد. این اقدامات آن‌ها بی‌تأثیر هم نبود؛ شواهد نشان می‌دهد که شایعه‌سازی و تحریکات آن‌ها باعث شده بود برخی اسرای توأب و بی‌طرف به صفوف اسرای بعثی بپیوندند (سامدم، زونکن ۶۱۸، ج ۱، ص ۷۰).

دسته دیگر اسرا، اسرای بی‌طرف بودند که به آن‌ها اسرای مستقل نیز گفته می‌شد. آن‌ها گرایش سیاسی خاصی نداشتند و اگر تحت نظارت دقیق قرار می‌گرفتند، هیچ مشکلی به‌وجود نمی‌آوردند (نگاهبان، ۱۳۹۷، ص ۲۰۴). به اسرای بی‌طرف این اختیار داده شده بود که تصمیم بگیرند که با کدام دسته از اسرا در یک کمپ هم‌گروه شوند (سامدم، زونکن ۵۹۱، ج ۲، ص ۲۴). اسرای بی‌طرف هرچند برای اسیرداری ایران خطری محسوب نمی‌شدند، ولی غفلت از آن‌ها می‌توانست مخاطره‌آمیز باشد؛ چون

اگر تحت نفوذ اسرای بعثی قرار می گرفتند، می توانستند در اجرای نقشه های مخرب آنها نقش آفرینی کنند.

دسته سوم که اکثریت اسرا را شامل می شد اسرای تواب بودند. تواب به اسرایی گفته می شد که اغلب به اجبار و ناآگاهانه وارد جنگ شده بودند و بعد از اسارت، تحت تأثیر رفتار فرماندهان اردوگاهها و برخورد اعضای کمیته های فرهنگی از شرکت در جنگ پشیمان می شدند. بسیاری از این اسرا در طی دوران اسارت خود برای حضور در جبهه و جبران اشتباهات خود درخواست می دادند. آنها در طومارهایی که گاهی با خون خود امضا می کردند درخواست می کردند تا برای نبرد با رژیم بعث و سرنگونی صدام به جبهه اعزام شوند (سامدم، زونکن ۶۰۹، ج ۱، ص ۸، ص ۱۶). اسرای تواب این زمینه را داشتند که علیه صدام و رژیم بعثی قرار بگیرند. آنها غالباً مذهب تشیع داشتند و در بسیاری از اردوگاهها با مسئولان ایرانی همکاری می کردند. اغلب، ارشد اردوگاهها از میان اسرای تواب انتخاب می شد (سامدم، زونکن ۶۱۱، ج ۱، ص ۸).

جدای از تنوع در گرایش سیاسی، اسرای عراقی از نظر مذهب، قومیت و ملیت نیز متنوع بودند و مسئولان اسیرداری ایران برای حفاظت و نگهداری از آنها و پیشگیری از خطرات احتمالی باید این تنوعها را مدنظر قرار می دادند. بدون شک، نگهداری دهها هزار اسیر عراقی در داخل کشور مخاطرات بسیاری به دنبال داشت. درگیری های مذهبی و قومی، شورشها و خراب کاریها و فرار اسرا از جمله مهم ترین آنها بودند که وقوع هر کدام از آنها تبعات بدی به دنبال داشت. با آگاهی از این وضعیت، کمیته تشخیص و تفکیک اسرای عراقی به عنوان یکی از زیرمجموعه های کمیسیون اداره اسرای عراقی با هدف جلوگیری از چنین رخدادهایی تشکیل شد. براساس دستورالعمل تشکیل کمیته تشخیص و تفکیک، این کمیته وظیفه داشت اسرای عراقی را برای نقل و انتقال بین اردوگاهها انتخاب کند؛ اسرای معلول را برای اعزام به کشورشان شناسایی و تأیید کند؛ و از همه مهم تر صلاحیت اسرا را برای پناهندگی و اعزام به جبهه تأیید کند. اعضای کمیته تشخیص و تفکیک به شرح زیر بود:

نماینده دبیرخانه شورای عالی دفاع؛

نماینده ساحفاجا (سازمان حفاظت اطلاعات ارتش جمهوری اسلامی ایران)؛

نماینده کمیته فرهنگی؛

نماینده سپاه پاسداران انقلاب اسلامی؛

نماینده جناب حجت الاسلام حکیم [مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق] (سامدم،

زونکن ۶۰۵، ج ۱، ص ۱۶۴).

به‌طور کلی، فعالیت کمیته تشخیص و تفکیک اسرای عراقی به اطلاعاتی متکی بود که باید درباره هر اسیر به‌دست می‌آورد؛ این که اسرا چه عقاید سیاسی دارند؟ چه تخصصی دارند؟ چه درجه نظامی دارند؟ وضعیت جسمانی آن‌ها چگونه است؟ و اطلاعاتی از این دست. بدون اطلاعات دقیق و موثق، این کمیته نمی‌توانست به هیچ‌یک از وظایف اصلی خود مانند شناسایی اسرای معلول، بیمار، و تأیید صلاحیت پناهندگان و داوطلبان اعزام به جبهه جامه عمل بپوشاند؛ به‌عبارت‌دیگر، اطلاعات مهم‌ترین ابزار کار کمیته تشخیص و تفکیک بود و بدون اطلاعات ماهیت وجودی این کمیته زیر سؤال می‌رفت. ولی کمیته تشخیص و تفکیک، اطلاعات خود را از کجا گردآوری می‌کرد؟ بررسی‌ها نشان می‌دهد این کمیته از سه طریق عمده، اطلاعات موردنیازش را به‌دست می‌آورده‌است: مصاحبه با اسرا؛ گزارش‌های اسرا؛ و اطلاعات سایر کمیته‌ها و نهادها.

۳.۱. مصاحبه با اسرای عراقی

کمیته تشخیص و تفکیک با اسرای عراقی مصاحبه می‌کرد و اطلاعات کامل هر اسیر را در پرونده‌اش درج می‌کرد. این اسرا ملزم بودند فرم‌هایی را پر کنند که در آن‌ها سؤالاتی درباره مشخصات آن‌ها طرح شده بود. بررسی اسناد نشان می‌دهد که از فرم‌های مشخصات مختلفی برای کسب اطلاعات از اسرا استفاده می‌شده‌است. نام، نام‌خانوادگی، سال تولد، محل تولد، مذهب، درجه، یگان، درجه حزبی، وضعیت تأهل و میزان تحصیلات از سؤالات مشترک در همه برگه‌های مشخصات اسراست. تخصص، تاریخ و محل دستگیری و اطلاعاتی درباره وضعیت معلولیت، میزان حضور در اردوگاه‌ها، مأموریت جنگی و رفتار اسیر در اردوگاه از بخش‌های مهم غیرمشترک در این فرم‌هاست. در جدول زیر اطلاعات درخواست‌شده مربوط به یک نمونه از فرم‌های مشخصات مخصوص اسرای عراقی ذکر شده‌است.

نام سه‌گانه (ثلاثه)	رسته	درجه	محل تولد
سال تولد	یگان	محل دستگیری	میزان تحصیلات
عائله تحت تکفل	دین و مذهب	عضو حزبی	محل اردوگاه
درجه حزبی	آدرس	مأموریت جنگی	نوع معلولیت

جدول ۱

فهرده مشخصات دریافتی از اسرای عراقی
(سامدم، زونکن ۵۹۶، ج ۱، ص ۹۴).

از آنجاکه ممکن بود اسرا در مصاحبه‌ها اطلاعات نادرستی از خود ارائه کنند یا در فرم‌های مشخصات بنویسند، کمیته تشخیص و تفکیک وظیفه داشت اطلاعات به‌دست‌آمده را صحت‌سنجی کند. این صحت‌سنجی اغلب با کمک اطلاعات سایر اسرا و نهادهای ذی‌ربط انجام می‌شد.

۳.۲. گزارش اسرای عراقی

کمیته تشخیص و تفکیک با برنامه‌ای دقیق و منسجم شبکه خبری گسترده‌ای را در میان اسرای عراقی تشکیل داده بود تا مانع هرگونه خرابکاری، فرار و شورش در اردوگاه‌ها شود. این کمیته برخی از اطلاعات موردنیازش را از بین اسرا به‌دست می‌آورد. اسرای توّاب اغلب درباره اسرای بعثی اطلاعاتی به‌دست می‌آوردند و در اختیار مسئولان اردوگاه‌ها قرار می‌دادند. بیشتر اطلاعات موردنیاز این کمیته مربوط به اسرای بعثی و فعالیت‌های آن‌ها بود. اطلاعات مربوط به اسرای بعثی از مصاحبه خود آن‌ها و نیز از گزارش‌هایی که اسرای توّاب یا بی‌طرف به کمیته تشخیص و تفکیک می‌دادند تهیه می‌شد (سامدم، زونکن ۵۹۳، ج ۶، ص ۵۸). اطلاعاتی که اسرای توّاب یا بی‌طرف درباره اسرای بعثی ارائه می‌کردند در صورتی که به تأیید چند اسیر دیگر نیز می‌رسید در پرونده آن‌ها درج می‌شد. در سوابق برخی اسرای بعثی اتهاماتی مثل قتل در اردوگاه و دزدی یا سازمان‌دهی اسرا یا تحریک آن‌ها دیده می‌شد که غالباً چند اسیر این سوابق را تأیید کرده بودند (سامدم، زونکن ۵۹۲، ج ۵، ص ۴۲۶).

بررسی برخی گزارش‌های اسرای توّاب نشان می‌دهد آن‌ها اغلب اطلاعات بسیار کاملی از اسرای بعثی ارائه می‌کردند و در مواقعی وضعیت کلی اسرای بعثی را شرح می‌دادند. برای مثال در برخی موارد گزارش وضعیت کلی اردوگاه‌ها مثل میزان نفوذ بعثی‌ها در اردوگاه و آشپزخانه اردوگاه توسط اسرای توّاب ارائه و در نهایت پیشنهادهایی برای نگهداری بهتر اردوگاه‌ها در اختیار مسئولان قرار می‌گرفت. مثلاً پیشنهاد می‌شد اسرای صِغر سن به کمپ نگهداری اسرای توّاب منتقل شوند یا اسرای بعثی بانفوذ به اردوگاه‌های دیگر فرستاده شوند (سامدم، زونکن ۵۹۴، ج ۸، صص ۲۴۵-۲۴۶).

۳.۳. اطلاعات سایر نهادها

اعضای تشکیل‌دهنده کمیته تشخیص و تفکیک اسرای عراقی مانند سازمان اطلاعات و سپاه پاسداران و کمیته فرهنگی وظیفه داشتند اطلاعات موردنیاز از اسرای عراقی را در اختیار کمیته مزبور قرار دهند. این اعضا با شناسایی اسرای بعثی آن‌ها را به کمیته تشخیص و تفکیک معرفی می‌کردند تا این کمیته صحت گزارش‌ها را تأیید کند. برای نمونه، رئیس

اداره اسرای عراقی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در گزارشی به کمیته تشخیص و تفکیک، هویت اصلی دو تن از اسرای سرباز را به صورت زیر اعلام کرد و از کمیته تشخیص و تفکیک خواست این اطلاعات را با سایر گزارش‌ها درباره اسرای مزبور مقایسه کند: طبق گزارش واصله، دو تن از افسران رژیم بعث عراق که در عملیات والفجر ۱۰ به اسارت رزمندگان اسلام درآمده‌اند خود را سرباز معرفی کرده‌اند: کامل ساجد: برادر فرمانده سپاه یکم ارتش بعث عراق؛ راشد عبدی: مسئول اطلاعات سپاه یکم ارتش بعث عراق؛ منبع خبر: اتحادیه میهنی کردستان عراق (سامدم، زونکن ۵۹۶، ج ۲، ص ۱۲۲).

۴. عملکرد کمیته تشخیص و تفکیک اسرای عراقی

شواهد نشان می‌دهد اسیرداری ایران در دوران دفاع مقدس عملکرد مثبتی داشته است. شورش، درگیری و فرار اسرا در اردوگاه‌های ایران کم‌تر از اردوگاه‌های عراق بوده است که نشان از عملکرد موفقیت‌آمیز اسیرداری ایران است. برای اثبات این مدعا مستندات بسیاری وجود دارد. در بحث فرار اسرا، باتوجه به ایجاد ساختار اطلاعاتی و تشکیلات خبری میان اسرای عراقی در هر اردوگاه این اتفاق به ندرت رخ می‌داد (نگاهبان، ۱۳۹۷، ص ۵۲). شمار درگیری‌های میان اسرای عراقی که بیشتر به دلیل گرایش سیاسی و اختلافات مذهبی رخ می‌داد بسیار اندک بود. مسئولان اردوگاه‌ها پیش از رخداد شورش و درگیری، اسرای تفرقه‌افکن و تحریک‌کننده را شناسایی، محاکمه و به اردوگاه دیگر منتقل می‌کردند (سامدم، زونکن ۵۲۴، ج ۱، صص ۱-۲۶۶). اگر اختلافی بین اسرا وجود داشت که ممکن بود در آینده به درگیری منجر شود، موضوع توسط کمیته تشخیص و تفکیک بررسی می‌شد و برای حل آن جلسه تشکیل می‌شد (سامدم، زونکن ۵۲۴، ج ۱، ص ۱۱۰). البته این به معنای آن نبود که در اردوگاه‌ها هیچ‌گونه شورش یا درگیری رخ نمی‌داد؛ برای نمونه، در یک مورد شماری از اسرای بعثی در اسفند ۱۳۶۱ در زمان بازدید کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در اردوگاه تختی شورش کردند (نگاهبان، ۱۳۹۷، ص ۴۳۴). در نمونه‌ای دیگر در سال ۱۳۶۳ در درگیری‌های میان اسرای عراقی در اردوگاه‌های پرندک و ساری چند نفر کشته شدند (خرمی، ۱۳۸۷، ج ۴، ص ۹۱). هم‌چنین، در خرداد سال ۱۳۶۵ میان گروهی از خلبانان و اسرای بعثی درگیری شدیدی رخ داد که به زخمی شدن چند نفر از آن‌ها منجر شد (سامدم، زونکن ۶۱۶، ج ۲، صص ۱۰-۱۶). برخلاف داخل ایران، در اردوگاه‌های اسرای ایرانی در عراق گزارش‌های زیادی درباره شورش اسرا ثبت شده است. در یک نمونه، هیئت بازدید سازمان ملل متحد گزارش کرده است که در شورش‌هایی که در اردوگاهی در موصل

رخ داده بود دست‌کم پنج اسیر ایرانی کشته و بسیاری زخمی شده بودند (خرمی، ۱۳۸۷، ج ۴، ص ۷۱). جدای از روایات اسرای ایرانی از این شورش‌ها، اسناد منتشرشده مربوط به بازدید هیئت‌های سازمان ملل متحد، مواردی از وقوع شورش در اردوگاه‌های ایرانی در عراق را گزارش کرده‌اند (خرمی، ۱۳۸۷، ج ۴، صص ۷۱-۷۳ و ص ۸۰).

در ادامه به صورت مجزا به عملکرد کمیته تشخیص و تفکیک در نگهداری اسرای عراقی و نقش آن در موفقیت اسیرداری ایران می‌پردازیم:

۴.۱. شناسایی و تفکیک اسرای معلول، بیمار، و مجروح

یکی از وظایف اصلی کمیته تشخیص و تفکیک اسرای عراقی بررسی وضعیت جسمانی اسرا و شناسایی و تأیید صلاحیت اسرای معلول و بیماران صعب‌العلاج با هدف پذیرش یا اعزام آن‌ها به کشورشان بود (سامدم، زونکن ۶۰۵، ج ۱، ص ۱۶۴؛ سامدم، زونکن ۵۹۱، ج ۱، ص ۱۰؛ سامدم، زونکن ۵۹۲، ج ۵، ص ۱۰۸)؛ چراکه ممکن بود در میان این اسرا، اسیری به معلولیت یا بیماری تمارض کند یا این‌که بازگشت او از نظر امنیتی به زیان ایران باشد. از طرفی برخی اسرای معلول پس از بازگشت به عراق با مصاحبه با رسانه‌ها اطلاعات نادرستی از رفتار ایران با اسرا ارائه می‌کردند یا این‌که ممکن بود اسیری که سرباز معلول معرفی شده بود یکی از مقامات نظامی بعثی باشد. بر همین اساس، شناسایی و تأیید صلاحیت اسرا برای بازگشت وظیفه مهمی بود که کمیته تشخیص و تفکیک باید با دقت به آن عمل می‌کرد. اسرای معلول یا بیمار اغلب توسط کمیته بهداشت و درمان، کمیته فرهنگی و در مواردی کمیسیون اداره اسرای عراقی و سازمان حفاظت اطلاعات، شناسایی و به کمیته تشخیص و تفکیک معرفی می‌شدند تا افزون‌بر بررسی و تأیید صعب‌العلاج بودن بیماری و معلولیتشان، از نظر امنیتی و عقیدتی نیز بررسی شوند (سامدم، زونکن ۵۹۴، ج ۸، ص ۱۴۰).

حتی اسرایی که پس از معاینه، به درخواست کمیته بین‌المللی صلیب سرخ به فهرست بازگشت به عراق اضافه می‌شدند نیز ابتدا باید به تأیید کمیته تشخیص و تفکیک می‌رسیدند (سامدم، زونکن ۵۹۹، ج ۱۰، ص ۲۵۸). در مواردی هم، اسرای معلول، بیمار و مجروح به صورت انفرادی به کمیته تشخیص و تفکیک معرفی می‌شدند تا وضعیتشان بررسی شود. برای نمونه در یک مورد، رئیس وقت سازمان حفاظت اطلاعات - دایره اسرا، در نامه‌ای به سرپرست کمیته تشخیص و تفکیک برای رسیدگی به وضعیت یکی از اسرای معلول درخواست داده‌است (سامدم، زونکن ۵۹۶، ج ۱، ص ۵۸). یا در نمونه‌ای دیگر، کمیسیون اداره اسرای عراقی در سوم خردادماه ۱۳۶۵ از کمیته تشخیص و تفکیک درخواست کرد

معلولیت اسیری را که بیمارستان ۵۰۲ تهران معلولیتش را تأیید کرده بود ارزیابی کند و در صورت تأیید، او را به فهرست اسرای معلول اعزامی به عراق اضافه کند (سامدم، زونکن ۵۹۷، ج ۴، ص ۳۰۶). کمیته تشخیص و تفکیک برای شناسایی اسرای معلول و بیمار به اردوگاه‌های مختلف می‌رفت و پس از مصاحبه با اسرای بیمار از میان آن‌ها بیماران معلول را انتخاب می‌کرد. برای مثال در مردادماه ۱۳۶۴ این کمیته متشکل از نماینده دبیر وقت شورای عالی دفاع و کمیسیون اداره اسرای جنگی، نماینده ساحفاجا، نماینده کمیته فرهنگی و نماینده آیت‌الله حکیم برای شناسایی اسرای معلول به اردوگاه منجیل رفتند و پس از بررسی و مصاحبه با شمار زیادی از اسرای بیمار، پنج نفر از آن‌ها را برابر با مصوبات کمیسیون اداره اسرای جنگی به عنوان معلول واجد شرایط بازگشت به عراق شناسایی کردند (سامدم، زونکن ۶۱۱، ج ۱، ص ۶).

کمیته تشخیص و تفکیک برای هر معلول پرونده‌ای تشکیل می‌داد که اطلاعاتی از اسیر معلول و نوع بیماری‌اش در آن درج می‌شد. برای مثال: «سرباز...؛ رسته پیاده؛ کشاورز؛ فرزند ندارد؛ اهل نجف؛ حدود سه ماه قبل عمل جراحی انجام داده [است] در بیمارستان ۵۰۲؛ سرطان دارد» (سامدم، زونکن ۵۹۶، ج ۱، ص ۸). در فرم‌هایی که کمیته تشخیص و تفکیک تهیه می‌کرد اطلاعات مربوط به معلولیت اسرا نیز درج می‌شد. برای مثال در نمونه‌ای آمده است: «اصابت ترکش به ران پای راست و ایجاد شکاف و تورم شدید در پا و شکستگی استخوان کاملاً مشهود است (معلول واقعی می‌باشد)» (سامدم، زونکن ۵۹۶، ج ۱، ص ۹۴). در نمونه دیگر نوع بیماری اسیری عراقی تومور پانکراس و سل تشخیص داده شده و او در فهرست بیماران صعب‌العلاج قرار گرفته است (سامدم، زونکن ۵۹۱، ج ۱، ص ۶). در فرم مشخصات اسرای معلول سه بخش مهم وجود داشت: نظریه ارشد اردوگاه؛ نظریه پزشک کمپ؛ نظریه کمیته تشخیص و تفکیک. در واقع این سه رکن در قرارگرفتن اسیر معلول و بیمار در فهرست اعزام به عراق نقشی تعیین‌کننده داشتند. ارشد هر کمپ یا آسایشگاه باید اسیر مدنظر را از نظر عقیدتی تأیید می‌کرد. مثلاً اعلام می‌کرد که اسیر تواب است یا بعثی یا بی‌طرف. در مواردی نیز با درج کلمه خوب یا بد نظر خود را اعلام می‌کرد. پزشک کمپ نیز وضعیت اسیر را از نظر نوع بیماری یا معلولیت اعلام می‌کرد. در نهایت مسئول کمیته تشخیص و تفکیک نیز باید نوع بیماری یا معلولیت را تأیید و وضعیت عقیدتی سیاسی او را نیز ارزیابی می‌کرد و در نهایت نظر خود را مبنی بر بازگشت یا عدم بازگشت اسیر در پایان برگه می‌نوشت و امضا می‌کرد (سامدم، زونکن ۵۹۷، ج ۵، ص ۶۶).

برخی اسرا هم ممکن بود با تمارض به بیماری و معلولیت تلاش کنند خود را جزو افراد اعزامی به کشورشان قرار دهند. در نهایت، برای هر معلول شورای پزشکی تشکیل

می شد و طی آن پزشکان نظر نهایی خود را درباره بیماری یا معلولیت اسیر اعلام می کردند و تصمیم می گرفتند که اسیر مدنظر شرایط اعزام به عراق را دارد یا خیر؟ از آنجاکه این اسرا دائماً زیر نظر بودند به محض آگاهی از تمارض، نام آنها از فهرست معلولان حذف می شد. وظیفه شناسایی اسرای متمرکز با کمیته تشخیص و تفکیک اسرا بود. در صورت کشف اسیر متمرکز، این تمارض طی نامه ای به سایر مقامات اعلام می شد (سامدم، زونکن ۵۹۸، ج ۸، ص ۳۳۰؛ زونکن ۵۹۷، ج ۷، ص ۱۰۰).

معمولاً اسرای معلولی که اعزامشان قطعی می شد در تلاش بودند تا با بعضی ها ارتباط برقرار کنند. وظیفه کمیته تشخیص و تفکیک این بود که به دلایل امنیتی مانع از این ارتباط شود (سامدم، زونکن ۶۱۶، ج ۲، ص ۱۴). در یکی از موارد اسیر معلولی به دلیل ارتباط مداوم با اسرای بعثی و احتمال این که قصد دارد اطلاعاتی از سایر اسرا به عراق ببرد تحت نظر قرار گرفت و سازمان حفاظت اطلاعات طی نامه ای از کمیته تشخیص و تفکیک درخواست کرد که پس از بررسی این موضوع در صورت تأیید، نام آن اسیر را از فهرست معلولان حذف کند (سامدم، زونکن ۵۹۷، ج ۴، ص ۱۸). در مورد دیگر به تاریخ سوم خردادماه ۱۳۶۵ سازمان حفاظت اطلاعات از کمیته تشخیص و تفکیک درخواست کرد، یکی از اسرای معلول را که گفته شده است در پی ارتباط با عناصر بعثی فهرستی از اسرای تواب را تهیه کرده است و قرار است به عراق ببرد ارزیابی کند (سامدم، زونکن ۵۹۷، ج ۴، ص ۳۴). اسرای بیمار و معلولی که مشکل آفرین بودند با نظر کمیته تشخیص و تفکیک از اعزامشان به عراق ممانعت می شد (سامدم، زونکن ۶۱۶، ج ۲، ص ۱۲۲). در نهایت، اسرای بیمار و معلول پس از تأیید نهایی و قرار گرفتن در فهرست اعزام به عراق به اردوگاهی مجزا فرستاده می شدند. بنابه دلایل امنیتی تنها یک هفته قبل از آنکه ترتیب بازگشت اسرای بیمار و معلول داده شود به آنها اطلاع داده می شد که قرار است بازگردانده شوند. این سیاست باعث می شد چنانچه احیاناً بنابه دلایلی بازگشت آنها به تأخیر افتاد، به ضربه روحی دچار نشوند (خرمی، ۱۳۸۷، ج ۴، ص ۱۰۵).

توجه به این نکته ضروری است که همه اسرای معلول یا بیمار به عراق عودت داده نمی شدند. در صورتی که معلول یا بیمار قابل درمان یا نگهداری بود، او را در اردوگاه های مخصوص نگهداری می کردند. برای مثال کمیته تشخیص و تفکیک در نامه ای به کمیسیون اداره اسرای عراقی از نایبانی یکی از اسرا با وجود انجام معالجات خبر داده و درخواست کرده است که برای سهولت زندگی به اردوگاه دیگری منتقل شود (سامدم، زونکن ۵۹۹، ج ۱۱، ص ۶۲). اسرای بیمار به دلیل کمبود امکانات در شهرستان ها به اردوگاه های اسرای عراقی در پایتخت منتقل می شدند. وظیفه این انتقال نیز به عهده کمیته تشخیص و تفکیک بود (سامدم، زونکن ۵۹۸، ج ۸، ص ۲۲ و ص ۴۲۴).

۴.۲. نقل و انتقال اسرای عراقی در اردوگاه‌ها

یکی از وظایف اصلی کمیته تشخیص و تفکیک «اجرای دستور کمیسیون [اداره اسرای عراقی] درباره شناسایی و انتخاب و تهیه فهرست اسامی اسرا با هدف هرگونه نقل و انتقال بین اردوگاه‌های مختلف» بود (سامدم، زونکن ۶۰۵، ج ۱، ص ۱۶۳). سیاست اسیرداری ایران نگهداری هر سه دسته اسیر بعثی، بی طرف و توأب در اردوگاهی مشترک، ولی در کمپ‌های جداگانه بود. شناسایی اسرای بعثی بانفوذ که می توانستند نقش رهبری و هدایت سایر اسرا را برعهده گیرند نیز از وظایف کمیته تشخیص و تفکیک بود. این کمیته پس از تأیید هویت اسرای بعثی بانفوذ، فهرستی از آنها تهیه می کرد و دستور جداسازی آنها را صادر می کرد (سامدم، زونکن ۵۹۶، ج ۲، ص ۱۳۰). نگهداری شمار زیادی از اسرای بعثی در یک اردوگاه همواره مخاطره آمیز بود.

به طور کلی، انتقال و جابه‌جایی اسرای عراقی از اردوگاهی به اردوگاه دیگر به دلایل مختلفی انجام می شد. برخی، آشنایی اسرا با فضاها و جدید و دوری از یکنواختی دوره اسارت را از عوامل اصلی اتخاذ این سیاست عنوان کرده‌اند (نگاهبان، ۱۳۹۷، ص ۱۲۰). این دلیل پشتوانه علمی نیز داشت؛ چراکه براساس تحقیقات انجام شده بر روی اسرای جنگی، زندگی یکنواخت و تکراری آنها در اردوگاه‌ها از عوامل مهم بروز تشنج و بحران شناخته شده بود (چاشمی نبوی و دیگران، ۱۳۹۷، ص ۴۰). با این حال به نظر می رسد مسائل امنیتی هم در اتخاذ این سیاست نقش اساسی داشته‌است. مثلاً جلوگیری از تشکیل گروه‌های خرابکار یا فرار اسرا که اجرای نقشه فرارشان به برنامه‌ریزی‌های بلندمدت و شناخت کامل محیط اطراف نیاز داشت. ظاهراً این سیاست باعث نگرانی رژیم بعث عراق شده بود و آنها به خوبی می دانستند که اجرای آن چه عواقبی برای آنها دارد. بر همین اساس، در سال ۱۳۶۳ش/۱۹۸۴م، نماینده رژیم بعث عراق در سازمان ملل متحد برای «تغییر محل اسیران جنگ» توسط ایران به دبیرکل سازمان ملل متحد اعتراض کرد و آن را سیاستی درجهت تضعیف مقاومت اسرای عراقی معرفی کرد (خرمی، ۱۳۸۷، ج ۴، صص ۴۰-۴۳).

ولی غیر از سیاست کلی‌ای که گفته شد، چه عواملی باعث می شد اسرای عراقی در چرخه جابه‌جایی قرار گیرند؟

بررسی‌ها نشان می دهد که درگیری میان اسرا، تحریک اسرا و شورش مهم ترین عوامل انتقال اسرا از اردوگاه خود به اردوگاهی جدید بودند. در بسیاری از موارد، جابه‌جایی‌ها به دلیل درگیری میان اسرا رخ می داد. در این وضعیت، کمیته فرهنگی از کمیته تشخیص و تفکیک درخواست می کرد اسرای خاطی را به اردوگاه دیگری منتقل کند (سامدم، زونکن، ۵۹۳، ج ۶، ص ۱۹۸). کمیته تشخیص و تفکیک به صورت مداوم اسرای بعثی

را رصد می‌کرد تا مبادا با تحریک سایر اسرا زمینه شورش و اعتصاب در اردوگاه‌ها را فراهم کنند. به‌ویژه پس از پایان دفاع مقدس و داغ شدن بازار شایعات درباره آینده اسرا، برخی از اسرا با شایعه‌پراکنی و دامن‌زدن به اختلافات اسرای تواب و بعثی‌ها باعث ایجاد تنش در اردوگاه‌ها می‌شدند. به درخواست کمیته فرهنگی، کمیته تشخیص و تفکیک این اسرا را شناسایی می‌کرد و به اردوگاه‌های جدید منتقل می‌کرد (سامدم، زونکن ۶۱۰، ج ۱، ص ۲۶۸). به‌طور کلی، کمیته تشخیص و تفکیک از طرف دبیر شورای عالی دفاع که ریاست کمیسیون اداره اسرای عراقی را نیز برعهده داشت، مأموریت داشت به اردوگاه‌های دچار آشوب و اعتصاب برود و پس از بررسی عوامل و شناسایی مسببان آن‌ها را به اردوگاه‌های دیگر منتقل کند (سامدم، زونکن ۶۱۳، ج ۱، ص ۸ و ص ۱۸).

در مواردی نیز خود اسرا خواستار جابه‌جایی و انتقال به اردوگاه‌های دیگر بودند. در یک مورد مهم، یکی از اسرای تواب که با مسئولان اردوگاه همکاری می‌کرد، پس از شناسایی توسط اسرای بعثی و خطرانی که ممکن بود او را تهدید کند، به یکی از اردوگاه‌های تهران منتقل شد (سامدم، زونکن ۶۱۳، ج ۱، ص ۶). در نمونه‌ای دیگر، کمیته فرهنگی از کمیته تشخیص و تفکیک درخواست کرد که یکی از اسرای عراقی را که پیشتر به دلیل عمل غیراخلاقی تنبیه شده بود، به درخواست خود او به اردوگاهی دیگر منتقل کند (سامدم، زونکن ۶۱۵، ج ۱، ص ۶۴).

برای آشنایی با عملکرد کمیته تشخیص و تفکیک در بخش نقل و انتقال اسرای عراقی، بخشی از گزارش این کمیته از فعالیت‌های یک‌ساله‌اش در سال ۱۳۶۴، حائز اهمیت است:

تعداد ۴۶۷ نفر بعثیون کمپ کلاه‌دوز در یکی از بخش‌های مزبور اسکان داده شدند تا به‌موقع به یکی از کمپ‌ها منتقل شوند.

تعداد ۲۰۰ نفر از اسرای توابین جهان‌آرا به ارشدیت کل سروان فواز به کمپ کلاه‌دوز منتقل شدند.

تعداد ۲۰۰ نفر از اسرای داوطلب اردوگاه تختی به سمنان منتقل شدند و هیئت تفکیک نیز عملیات ادغامشان با اسرای بعثی را از نزدیک زیر نظر داشت.

انتقال ۴۱۵ نفر از اسرای اردوگاه قوچان به یکی از اردوگاه‌ها؛

انتقال ۲۲۳ نفر از اسرای بعثی اردوگاه منجیل به اردوگاه تختی و از تختی به اراک؛

انتقال ۵۱ نفر از اسرای کم‌سن و سال عملیات بدر به اردوگاه تختی و مهرآباد جنوبی؛

انتقال ۵۰ نفر از [اردوگاه] تختی به کهریزک، ۵۰ نفر به داوودیه، ۱۰۰ نفر به حشمتیه

و ۶۰۰ نفر به پرندک؛

انتقال ۲۲۱ نفر از اسرای تواب به [اردوگاه‌های] حشمتیه، ساری و تختی (سامدم،

زونکن ۶۰۵، ج ۱، ص ۱۴۶).

۴.۳. درخواست اسرا برای اعزام به جبهه

یکی دیگر از وظایف مهم کمیته تشخیص و تفکیک، تأیید صلاحیت اسرایی بود که خواهان حضور در جبهه برای جنگ با رژیم بعث عراق بودند. با افزایش شمار این درخواست‌ها، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی گردان احرار متشکل از نیروهای عراقی مخالف رژیم بعث عراق را تشکیل شد که اسرای تأییدشده توسط کمیته تشخیص و تفکیک، به این گردان می‌پیوستند؛ ولی فرایند پذیرش اسرا در گردان احرار چگونه بود؟ این اسرا غالباً جزو اسرای توّاب بودند که با ارسال نامه‌هایی به مسئولان برای حضور در جبهه و جنگ علیه رژیم بعثی عراق تا سرنگونی این رژیم ابراز تمایل می‌کردند (سامدم، زونکن ۵۹۱، ج ۳، ص ۲۵۰). کمیته فرهنگی، درخواست اسرای توّاب داوطلب را پس از ترجمه به کمیته تشخیص و تفکیک ارسال می‌کرد تا این کمیته بررسی‌های لازم را درباره صلاحیت اسیرانجام دهد (سامدم، زونکن ۵۹۴، ج ۸، ص ۹۰).

براساس دستورالعمل تدوین شده، نحوه تعیین و اعزام اسرای توّاب به جبهه به شرح زیر بود:

۱- اسرایی که پس از اسارت جزو توّاب قرار گرفته بودند و دو سال از توّابیت آن‌ها گذشته بود اگر در این مدت رفتار و کردارشان همگام با نظام اسلامی ایران و مورد تأیید نمایندگان حفاظت اطلاعات، کمیته فرهنگی، فرماندهان اردوگاه‌های مربوطه و انجمن‌های اسلامی بود، اسامی‌شان طبق فهرستی به کمیته تشخیص و تفکیک ارسال می‌شد تا بررسی نهایی روی آن‌ها انجام شود.

۲- کمیته تشخیص و تفکیک اسرا متشکل از [سرپرست کمیته تشخیص و تفکیک] و نمایندگان شامل: دبیر شورای عالی دفاع و سرپرست کمیته مربوطه، حفاظت اطلاعات، کمیته فرهنگی و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با مراجعه به اردوگاه‌های مربوطه و تحقیقات دامنه‌دار از وضع اسرای توّاب معرفی شده از آن‌ها کتبی امتحان می‌گرفتند و سپس با آن‌ها حضوری مصاحبه می‌کردند.

۳- اسرایی که در امتحان کتبی و مصاحبه حضوری قبول می‌شدند و برای رفتن به جبهه آماده می‌شدند، هرکدام سه برگ شامل وصیت‌نامه، تقاضای اعزام به جبهه، و تقاضای پناهندگی‌شان را با خط خودشان می‌نوشتند و به کمیته تشخیص و تفکیک اسرا تسلیم می‌کردند (سامدم، زونکن ۶۱۰، ج ۲، ص ۱۴).

کمیته تشخیص و تفکیک پس از بررسی و ارزیابی اسرای توّاب افراد واجد شرایط برای اعزام به جبهه را طی نامه‌ای به دبیرخانه شورای عالی دفاع معرفی می‌کرد. برای مثال در بهمن ماه سال ۱۳۶۵ این کمیته در نامه‌ای به دبیرخانه شورای عالی دفاع اسامی ۱۰ نفر از اسرای واجد شرایط را برای معرفی به پادگان کهریزک به این شورا معرفی کرد (سامدم، زونکن ۵۹۳، ج ۶، ص ۳۷).

شمار اسرای خواهان حضور در جبهه بسیار زیاد بود. باین حال برخی از درخواست‌ها پس از بررسی کمیته تشخیص و تفکیک مردود می‌شد. در یکی از گزارش‌های مربوط به رد صلاحیت ۷۱ نفر از اسرای تواب برای حضور در جبهه دلایل زیر ذکر شده است:

ارتباط با اسرای بعثی؛
بدبینی به جمهوری اسلامی؛
گزارش اسرای تواب [دیگر علیه آن‌ها]؛
اخلال در کار مسئولان اردوگاه؛
مخالفت با همکاری اسرای تواب با مسئولان ایرانی (سامدم، زونکن ۵۹۱، ج ۲، صص ۴۶۶-۴۴۸).

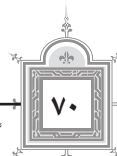
۴.۴. شناسایی و تفکیک اسرای پناهنده

کمیته تشخیص و تفکیک وظیفه داشت درخواست پناهندگی اسرای عراقی را بررسی کند (سامدم، زونکن ۵۹۷، ج ۴، ص ۳۲۶). پناهنده یا احرار به اسیر عراقی گفته می‌شد که به دلایل مختلف، عدم تمایل بازگشت به کشور متبوعش را اعلام می‌کرد. «اعطای پناهندگی [به این افراد] به قوانین بارز کشور بازداشت‌کننده [ایران] منوط بود (نگاهبان، ۱۳۹۷، ص ۱۳). رفتار انسانی و اسلامی اسیرداران ایرانی باعث شده بود تا شمار زیادی از اسرا خواهان پناهندگی در ایران شوند. گفته شده است که پیش از پایان جنگ بیش از ۲۰ هزار نفر^۱ درخواست پناهندگی داده بودند (نگاهبان، ۱۳۹۷، ص ۱۲۱). پذیرش همه درخواست‌ها از نظر امنیتی امکان‌پذیر نبود. بر همین اساس، کمیته تشخیص و تفکیک وظیفه داشت، اسرای عراقی‌ای را که درخواست پناهندگی داده بودند ارزیابی کند و پس از مصاحبه و تحقیق، درباره قبول یا رد درخواست آن‌ها تصمیم‌گیری کند. این کار با هماهنگی سایر کمیته‌ها انجام می‌شد. ابتدا کمیته فرهنگی درخواست پناهندگی اسرا را دریافت و پس از تهیه فهرست، آن‌ها را برای کمیته تشخیص و تفکیک ارسال می‌کرد تا این کمیته صلاحیتشان را ارزیابی کند (سامدم، زونکن ۵۹۱، ج ۲، ص ۵۸۶؛ سامدم، زونکن ۶۱۵، ج ۱، ص ۴۶). شواهد نشان می‌دهد که درخواست‌های پناهندگی به راحتی پذیرفته نمی‌شدند و برخی درخواست‌ها ممکن بود بارها رد شوند (نگاهبان، ۱۳۹۷، صص ۳۴-۳۵). اسرای عراقی باید در فرم‌هایی مشخصات خود را ثبت و به برخی پرسش‌ها پاسخ می‌دادند. پرسش‌نامه وضعیت پناهندگان مشتمل بر پرسش‌های زیر بود:

جمع نفرات تحت تکفل؛

نام، نام پدر، نام جد، شهرت، نام مادر؛

۱. در پایان جنگ حدود ۷۰ هزار اسیر عراقی در ایران داشته‌ایم که از این تعداد حدود ۲۰ هزار نفرشان درخواست پناهندگی داده بودند (نویسنده).

شماره شناسنامه / شماره گذرنامه؛

تاریخ تولد؛

علائم مشخصه؛

دین و مذهب: مسلمان (شیعه، سنی)، مسیحی، سایر ادیان؛

تابعیت و قومیت: عراقی کرد، عراقی عرب، سایر ممالک، نامشخص؛

سواد تحصیلات: ابتدایی، تحصیلات راهنمایی، متوسطه، دیپلم؛ لیسانس،

فوق لیسانس و بالاتر؛

رشته تحصیلی؛

نام مؤسسه [محل تحصیل]؛

تاریخ پایان تحصیل؛

تحصیلات حوزه علمیه، مقدماتی، سطح خارج، نام مؤسسه، محل اخذ مدرک؛

وضعیت تأهل: مجرد یا متأهل؛

تعداد فرزند (سامدم، زونکن ۶۱۶، ج ۱، ص ۱۲).

کمیته تشخیص و تفکیک بخشی از ارزیابی‌های خود را براساس گزارش‌های اسرای تواب انجام می‌داد (سامدم، زونکن ۵۹۶، ج ۲، ص ۴۶). درنهایت، پس از تأیید کمیته تشخیص و تفکیک، فهرست اسرای پناهنده باید به تأیید شورای عالی دفاع می‌رسید (سامدم، زونکن ۶۱۶، ج ۲، ص ۳۴؛ سامدم، زونکن ۱۳۲۹، ج ۱، ص ۱۳۰). وظایف کمیته تشخیص و تفکیک در بخش پناهندگی بسیار سنگین بود. بیش از ۲۰ هزار اسیر عراقی درخواست پناهندگی داده بودند که کمیته تشخیص و تفکیک درخواست بیش از ۱۲ هزار اسیر را تأیید کرد (نگاهبان، ۱۳۹۷، ص ۱۲۱).

۴.۵. مبادله اسرا

وظیفه ارزیابی و انتخاب اسرای عراقی برای مبادله و اعزام به عراق با کمیته تشخیص و تفکیک بود. این کمیته وظیفه داشت اسرای عراقی را پیش از مبادله به دسته‌های مختلف تفکیک کند. اولویت مبادله با اسرای کم‌اهمیت مثل سرباز بود. عراق نیز متقابلاً این سیاست را دنبال می‌کرد (نگاهبان، ۱۳۹۷، ص ۲۲۵). اسرای آزادشده طرفین از نظر درجه نظامی باید هم‌تراز می‌بودند. برای مثال سرباز با خلبان معاوضه نمی‌شد. یک گروه اسرا برای مبادله، شامل شماری افسر، درجه‌دار، سرباز و خلبان می‌شد و عراق نیز همین رویه را اجرا می‌کرد (نگاهبان، ۱۳۹۷، ص ۲۲۷).

کمیته اطلاعات در زمان تبادل اسرا برای همکاری با کمیته تشخیص و تفکیک کارش را آغاز کرد و وظیفه اصلی اش فعالیت در بخش تبادل اسرا بود (نگاهبان، ۱۳۹۷، ص ۱۳۳). سرپرستی این کمیته نیز برعهده کمیته تشخیص و تفکیک بود. کمیته اطلاعات هم‌زمان وظیفه رسیدگی به درخواست پناهندگی اسرا و شرکت آن‌ها در گردان احرار را نیز برعهده داشت (سامدم، زونکن ۱۳۲۹، ج ۱، ص ۸۰). پس از مدتی کمیته اطلاعات به‌جای کمیته تشخیص و تفکیک تمام وظایف مربوط به ارزیابی و تفکیک اسرا را برعهده گرفت. مشخص نیست از چه تاریخی کمیته اطلاعات جای کمیته تشخیص و تفکیک را گرفته‌است؛ ولی آخرین مکاتباتی که از کمیته تشخیص و تفکیک به‌دست آمده‌است مربوط به سال ۱۳۶۹ است (سامدم، زونکن ۱۳۲۹، ج ۱، ص ۹۰).

۴.۶. بازدید از اردوگاه‌های اسرای عراقی

کمیته تشخیص و تفکیک وظیفه بازرسی و بازدید از اردوگاه‌های نگهداری اسرای عراقی و «ارائه گزارش از وضع اردوگاه‌ها و پیشنهاد اولویت و زمان‌بندی اقدامات لازم در جهت حل مسائل اردوگاه‌ها» را نیز برعهده داشت (سامدم، زونکن ۶۰۵، ج ۱، ص ۱۶۳). اعضای کمیته تشخیص و تفکیک در برنامه‌های از قبل تعیین شده، از اردوگاه‌ها بازدید و با اغلب اسرا مصاحبه می‌کردند. در پایان هر بازدید گزارشی تهیه و برای کمیسیون اداره اسرای جنگی ارسال می‌شد و کمیسیون بر مبنای آن گزارش به مشکلات هر اردوگاه رسیدگی می‌کرد. برای نمونه، در مردادماه ۱۳۶۴ کمیته تشخیص و تفکیک پس از بازدید از اردوگاه منجیل گزارشی در سه بخش تهیه کرد. بخش اول مربوط به شناسایی اسرای معلول بود. بخش دوم نتیجه بازدید بود که درباره وضعیت کلی اردوگاه و اسرا بود و بخش سوم به مصاحبه با اسرا و ثبت مشکلات مثل کمبودها و بدرفتاری‌های انجام شده با آن‌ها اختصاص داشت (سامدم، زونکن ۶۱۱، ج ۱، صص ۲-۶). یا در نمونه‌ای دیگر، این کمیته در نامه‌ای ارسالی در تاریخ ۱۳ مهرماه ۱۳۶۷ به دبیر شورای عالی دفاع از کمبود سیگار، دارو و بدرفتاری دکتر یکی از اردوگاه‌ها با اسرا شکایت کرده‌است (سامدم، زونکن ۶۱۰، ج ۱، ص ۱۴۲). در مواردی هم این کمیته پیگیر پرداخت حقوق عقب‌افتاده اسرای عراقی بوده‌است (سامدم، زونکن ۶۱۱، ج ۱، ص ۲۲).

۴.۷. ملاقات اسرای عراقی با خانواده‌های خود در اردوگاه‌ها

ملاقات اسرای عراقی با خانواده‌هایشان از بهترین اقدامات ایران برای اسرای عراقی بود که پیش‌از آن در هیچ جنگ دیگری سابقه نداشت و فراتر از کنوانسیون‌های ژنو بود. اجرای

این سیاست زمانی در دستور کار مسئولان قرار گرفت که عراق و ایادی اش تبلیغات بسیار گسترده‌ای را علیه رفتار ایرانیان با اسرای عراقی انجام می‌داد و قصد داشت جامعه جهانی را نیز با خود علیه ایران همراه کند و بتواند حمایت آن‌ها را جلب کند.

اجرای این سیاست به دلیل خطراتی که می‌توانست به بار آورد در تاریخ اسیرداری بی سابقه بود. از آنجاکه ملاقات اسرا با خانواده‌هایشان از نظر امنیتی بسیار خطرناک بود، تنها اسرایی که به تأیید کمیته تشخیص و تفکیک می‌رسیدند اجازه داشتند با خانواده خود ملاقات کنند. دایره انتخاب اسرا بسیار گسترده بود. تنها، اسرایی که پرونده داشتند یا بعضی بودند به دلایل امنیتی نمی‌توانستند با خانواده خود ملاقات کنند (نگاهبان، ۱۳۹۷، ص ۲۲۲). در صورتی که اسیری برای ملاقات با خانواده اش درخواست داشت، طی نامه‌ای به مسئولان اردوگاه این درخواست را مطرح می‌کرد. درخواست اسیر را کمیته تشخیص و تفکیک بررسی می‌کرد و در صورت تأیید، اجازه ملاقات صادر می‌شد (سامدم، زونکن ۶۱۹، ج ۱، ص ۶).

۴.۸. شرکت در کمیته تبلیغات و روابط عمومی

نماینده کمیته تشخیص و تفکیک یکی از اعضای کمیته تبلیغات و روابط عمومی بود. کمیته تبلیغات بنابر مصوبه کمیسیون اداره اسرای عراقی برای هدایت و انجام فعالیت‌های تبلیغاتی درباره اسرای عراقی به سرپرستی ستاد تبلیغات جنگ شورای عالی دفاع تشکیل شد (سامدم، زونکن ۴۹۸، ج ۱، ص ۱۳۶). از آنجاکه رژیم بعث عراق تبلیغات گسترده‌ای علیه اسیرداری ایران به راه انداخته بود و تلاش داشت به جامعه جهانی القا کند که ایران اسرای عراقی را تحت شکنجه روحی و جسمی قرار داده و در مواردی به قتل رسانده است، کمیته تبلیغات وظیفه مقابله با این سوء تبلیغات را برعهده گرفت. کمیته تشخیص و تفکیک برای پیشبرد این اهداف با کمیته تبلیغات همکاری می‌کرد (سامدم، زونکن ۶۰۰، ج ۱، ص ۱۴). کمیته تشخیص و تفکیک اسرای عراقی در تمام امور اطلاعاتی به‌ویژه معرفی اسرای عراقی به منظور انجام مصاحبه، تشکیل میزگرد و امور پناهندگان فعال بود. برای نمونه در سال ۱۳۶۷ بنابه درخواست کمیته تبلیغات و روابط عمومی، کمیته تشخیص و تفکیک، از میان اسرای درجه‌داری که در مقاطع حساس جنگ اسیر شده بودند، چند اسیر در رده‌هایی چون خلبان و پزشک را شناسایی کرد؛ هم‌چنین اسرایی را از میان اقوام کرد، ترکمن و مسیحی برای انجام مصاحبه تلویزیونی شناسایی و به این کمیته معرفی کرد (سامدم، زونکن ۴۹۸، ج ۲، صص ۳۳-۳۴).

ردیف	موضوع	تعداد (نفر)
۱	انتخاب گردان احرار	۳۹۸۷
۲	شناسایی بیماران صعب‌العلاج	۶۷۴
۳	شناسایی اسرای بعثی	۷۶۸
۴	جابه‌جایی اسرای هم‌خانواده	۱۱۲
۵	شناسایی اسرای پزشک	۲۹
۶	شناسایی معلولان اعزام به عراق	۱۲۸
۷	نقل و انتقال اسرا	۶۷۷۰
۸	شرکت در جلسات کمیته تبلیغات	-

جدول ۲

بیلان کار کمیته تشخیص و تفکیک اسرای عراقی در سال ۱۳۶۶. (سامدم، زونکن ۶۳۷، ج ۶، ص ۲۴).

نتیجه‌گیری

افزایش روزافزون شمار اسرای عراقی در دو سال ابتدای جنگ تحمیلی و تنوع اسرا از نظر گرایش سیاسی ضرورت تشکیل نهادی اطلاعاتی و امنیتی را برای همکاری در حفاظت و نگهداری از اسرای عراقی به وجود آورد. کمیته تشخیص و تفکیک اسرای عراقی، تشکیلاتی اطلاعاتی و امنیتی بود که با هدف شناسایی و تفکیک اسرا از نظر گرایش سیاسی و رصد فعالیت اسرا در اردوگاه‌ها، به‌عنوان زیرمجموعه کمیسیون اداره اسرای عراقی شکل گرفت. این کمیته وظیفه داشت تمام امور مربوط به اسرای عراقی را زیر نظر بگیرد؛ از جمله: شناسایی و تأیید اسرای معلول و بیمار صعب‌العلاجی که می‌بایست به عراق اعزام می‌شدند؛ امور نقل و انتقال اسرا در اردوگاه‌ها با هدف جلوگیری از شورش و فرار اسرا؛ بررسی و تأیید درخواست پناهندگی و اعزام به جبهه اسرا با هدف جنگ با رژیم بعث، و استفاده از منابع اطلاعاتی خود برای تضمین صحت این ادعاها. افزون‌بر وظایفی که براساس دستورالعمل، کمیسیون اداره اسرای عراقی برای این کمیته در نظر گرفته بود، در طول دوران دفاع مقدس، تمامی اموری که به بررسی اطلاعاتی و امنیتی نیاز داشت نیز از سوی کمیسیون اداره اسرای عراقی به‌عهده کمیته تشخیص و تفکیک محول می‌شد؛ از جمله: همکاری با کمیته تبلیغات برای مقابله با پروپاگاندا تهاجمی رژیم عراق علیه اسیرداری ایران؛ بازدید از اردوگاه‌ها و بررسی کمبودها و مشکلات اسرا و نیز تأیید صلاحیت اسرایی که قصد داشتند با خانواده خود دیدار کنند.

بررسی و تحلیل اسناد و مدارک آرشیوی برای پاسخ به این مسئله که کمیته تشخیص و تفکیک چه عملکردی در نگهداری اسرای عراقی در طول دفاع مقدس داشته‌است نشان

داد که این کمیته با ایجاد شبکه اطلاعاتی در میان اسرای عراقی و با همکاری سایر نهادهای اطلاعاتی و امنیتی به خوبی توانسته بود وظایف محوله اش را به انجام برساند و یکی از عوامل موفقیت اسپرداری ایران در دوران دفاع مقدس باشد. هم چنین این پژوهش نشان داد که با بررسی سایر کمیته های کمیسیون اداره اسرای عراقی به ابعاد جدیدی از تاریخ اسپرداری ایران در دوران دفاع مقدس دست خواهیم یافت.

منابع

اسناد تاریخی

- سازمان اسناد و مدارک دفاع مقدس (سامدم)
زونکن ۴۹۸، جلد ۱، ص ۱۳۶؛
زونکن ۴۹۸، جلد ۲، صفحات: ۳۳-۳۴؛
زونکن ۵۲۴، جلد ۱، صفحات: ۱-۲۶۶؛
زونکن ۵۹۱، جلد ۱، صفحات: ۶ و ۱۰؛
زونکن ۵۹۱، جلد ۲، صفحات: ۲۴، ۲۴۶-۴۴۸، ۵۸۶؛
زونکن ۵۹۱، جلد ۳، صفحه ۲۵۰؛
زونکن ۵۹۲، جلد ۵، صفحات: ۱۰۸ و ۴۲۶؛
زونکن ۵۹۳، جلد ۶، صفحات: ۶، ۳۷، ۵۸، ۱۹۸؛
زونکن ۵۹۴، جلد ۸، صفحات: ۹۰، ۱۴۰، ۲۴۵-۲۴۶؛
زونکن ۵۹۶، جلد ۱، صفحات: ۸، ۵۸، ۹۴؛
زونکن ۵۹۶، جلد ۲، صفحات: ۴۶، ۶۴، ۱۲۲، ۱۳۰؛
زونکن ۵۹۷، جلد ۴، صفحات: ۱۰، ۱۸، ۳۴، ۳۰۶، ۳۲۶؛
زونکن ۵۹۷، جلد ۵، صفحه ۶۶؛
زونکن ۵۹۷، جلد ۷، صفحه ۱۰۰؛
زونکن ۵۹۸، جلد ۸، صفحات: ۲۲، ۳۳۰، ۴۲۴؛
زونکن ۵۹۹، جلد ۱۰، صفحه ۲۵۸؛
زونکن ۵۹۹، جلد ۱۱، صفحه ۶۲؛
زونکن ۶۰۰، جلد ۱، صفحه ۱۴؛
زونکن ۶۰۵، جلد ۱، صفحات: ۱۴۶، ۱۶۳ و ۱۶۴؛
زونکن ۶۰۹، جلد ۱، صفحات: ۱۶۸؛
زونکن ۶۱۰، جلد ۱، صفحات: ۳۰، ۱۴۲، ۲۶۸؛

- زونکن ۶۱۰، جلد ۲، صفحه ۱۴؛
زونکن ۶۱۱، جلد ۱، صفحات: ۲-۶، ۸، ۲۲؛
زونکن ۶۱۳، جلد ۱، صفحات: ۶، ۸، ۱۸؛
زونکن ۶۱۵، جلد ۱، صفحات: ۴۶، ۶۴؛
زونکن ۶۱۶، جلد ۱، صفحه ۱۲؛
زونکن ۶۱۶، جلد ۲، صفحات: ۱۰-۱۶، ۳۴، ۱۲۲؛
زونکن ۶۱۸، جلد ۱، صفحات: ۷۰، ۱۳۴؛
زونکن ۶۱۹، جلد ۱، صفحه ۶؛
زونکن ۶۲۷، جلد ۶، صفحه ۲۴؛
زونکن ۱۳۲۹، جلد ۱، صفحات ۸۰، ۹۰، ۱۳۰؛

کتاب

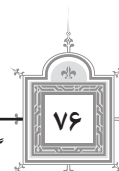
- پروان، بیژن. (۱۳۹۸). *حقوق بین‌المللی اسرای عراقی در اردوگاه‌های ایران از منظر اسناد*: با تکیه بر اسناد اردوگاه عراقی در بجنورد. تهران: بنیاد حفظ و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
- خرمی، محمدعلی. (۱۳۸۷). *جنگ ایران و عراق در اسناد سازمان ملل*. (ج ۴). تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، مرکز اسناد دفاع مقدس.
- نگاهبان، نسرین. (۱۳۹۷). *تاریخ شفاهی اسیرداری: میهمانان ناخوانده*. تهران: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
- نوروزی فرسنگی، احمد. (۱۳۸۵). *اسیرداری: اسیرداری خودی و دشمن در جنگ تحمیلی*. تهران: ایران سبز.

مقاله

- چاشمی نبوی، سیدرضی؛ فیض، داوود؛ رستگار، عباس‌علی. (۱۳۹۷). «طراحی و تبیین مدل مدیریت استراتژیک منابع انسانی اسرای جنگی ایران در اردوگاه‌های عراق». *مطالعات راهبردی بسیج*، شماره ۸۰، صص ۳۱-۵۷.

طرح پژوهشی

- خسروی‌زاده، صباح. (۱۳۹۸). «نحوه نگهداری اسرای عراقی در اردوگاه‌های ایران». تهران: بنیاد حفظ و نشر آثار دفاع مقدس.

English Translation of References

Historical Documents

Sāzmān-e Asnād va Madārek-e Defā'-e Moqaddas (Sāmdam)

- Binder 498, Vol. 1, p. 136;
Binder 498, Vol. 2, pp. 33-34;
Binder 524, Vol. 1, pp. 1-266;
Binder 591, Vol. 1, pp. 6 & 10;
Binder 591, Vol. 2, pp. 24, 446-448; 586;
Binder 591, Vol. 3, p. 250;
Binder 592, Vol. 5, pp. 108 & 426;
Binder 593, Vol. 6, pp. 6, 37, 58, 198;
Binder 594, Vol. 8, pp. 90, 140, 245-246;
Binder 596, Vol. 1, pp. 8, 58, 94;
Binder 596, Vol. 2, pp. 46, 64, 122, 130;
Binder 597, Vol. 4, pp. 10, 18, 34, 306, 326;
Binder 597, Vol. 5, p. 66;
Binder 597, Vol. 7, p. 100;
Binder 598, Vol. 8, pp. 22, 330, 424;
Binder 599, Vol. 10, p. 258;
Binder 599, Vol. 11, p. 62;
Binder 600, Vol. 1, p. 14;
Binder 605, Vol. 1, pp. 146, 163, 164;
Binder 609, Vol. 1, pp. 8, 16;
Binder 610, Vol. 1, pp. 30, 142, 268;
Binder 610, Vol. 2, p. 14;
Binder 611, Vol. 1, pp. 2-6, 8, 22;
Binder 613, Vol. 1, pp. 6, 8, 18;
Binder 615, Vol. 1, pp. 46-64;
Binder 616, Vol. 1, p. 12;
Binder 616, Vol. 2, pp. 10-16, 34, 122;

Binder 618, Vol. 1, pp. 70, 134;
Binder 619, Vol. 1, p. 6;
Binder 627, Vol. 6, p. 24;
Binder 1329, Vol. 1, pp. 80, 90, 130. [Persian]

Books

- Khorrami, Mohammad Ali. (1387/2008). “*Jang-e Irān va ‘Arāq dar asnād-e Sāzmān-e Melal*” (Iran-Iraq war in UN documents) (vol. 4). Tehran: Sepāh-e Pāsdārān-e Enqelāb-e Eslāmi (Islamic Revolutionary Guard Corps) (IRGC), Markaz-e Asnād-e Defā’-e Moqaddas. [Persian]
- Negahban, Nasrin. (1397/2018). “*Tārix-e šafāhi-ye asirdāri: Mihmānān-e nāxāndeh*” (Oral history of captivity: Uninvited guests). Tehran: Bonyād-e Hefz va Našr-e Arzeš-hā-ye Defā’-e Moqaddas (The Foundation for Preserving the Works and Propagating the Values of the Holy Defense). [Persian]
- Norouzi Farsangi, Ahmad. (1385/2006). “*Asirdāri: Asirdāri-ye xodi va došman dar jang-e tahmilī*” (Captivity: Captivity of insiders and enemies in imposed war). Tehran: Irān-e Sabz. [Persian]
- Parvan, Bijan. (1398/2019). “*Hoquq-e beinolmelali-ye osarā-ye ‘Arāqi dar ordugāh-hā-ye Irān az manzar-e asnād; Bā tekye bar asnād-e ordugāh-e ‘Arāqi dar Bojnord*” (The international rights of Iraqi prisoners in Iranian camps from the point of view of documents; Based on the documents of the Iraqi camp in Bojnord). Tehran: Bonyād-e Hefz va Našr-e Arzeš-hā-ye Defā’-e Moqaddas (The Foundation for Preserving the Works and Propagating the Values of the Holy Defense). [Persian]

Articles

- Chashmi Nabavi, Seyyed Razi; Feiz, Davoud; & Rastgar, Abbas Ali. (1397/2018). “Tarrāhi va tabyin-e model-e modiriyat-e esterātejik-e manābe’-e ensāni-ye osarā-ye janggi-ye Irān dar ordugāh-hā-ye ‘Arāq” (Define and design a model of strategic Human Resource Management (HRM) of Iranian POWs in Iraqi camps). *Motāle’āt-e Rāhbordi-ye Basij* (Basij Strategic Researches Quarterly), 80, pp. 31 – 57. [Persian]

Research Project

Khosravizadeh, Sabah. (1398/2019). “*Nahve-ye negahdāri-ye osarā-ye ‘Arāqi dar ordugāh-hā-ye Irān*” (The maintaining situation of Iraqi prisoners in Iranian camps). Tehran: Bonyād-e Hefz va Našr-e Arzeš-hā-ye Defā’-e Moqaddas (The Foundation for Preserving the Works and Propagating the Values of the Holy Defense). [Persian]

پیوست اسناد کمیته تشخیص و تفکیک اسرای عراقی

بسمه تعالی

شورای عالی دفاع (کمیسیون اداره اسرای عراقی)

موضوع: اسرای معلولان.....

تاریخ: ۱۳۵۰/۱۰/۱۰

شماره: ۱۳۵۰/۱۰/۱۰

پوست (تلفن)

خوبی محبتان:

به استناد اعلام کمیته بهداشت و درمان اسرای مشروحه زیر بدلائل ذکر شده معلولند، خواهشمند است برابر روش رخصت و وضعیت آنان بررسی و اقدام لازم معمول فرمائید.

محمد علی نظیران
رئیس شورای عالی دفاع و سرپرست کمیسیون اداره اسرای عراقی

- ۱- اسیر صادق عبد محمد جمعی الف ۲۱ مبتلا به سرطان روده
- ۲- " عباس موتوفی الصباح " " " بیماری کلیوی و ربوی
- ۳- " شاکر محمد خداوی " " " سرطان پوست
- ۴- " طلی محمد حسین " " " فلج هر دو پیا
- ۵- " جبر جعفر عطشان " " " سرطان استخوان
- ۶- " محمد جاسم مروان " " " آب زیر پرده صفاق و فلج دست راست
- ۷- " کریم جبار فقیدان " " " فلج دو طرف و زخم اثنی عشر

۱۸۴

خیلی محرمانه

سند

مکاتبه کمیسیون اداره اسرای عراقی با کمیته تشخیص و تفکیک در زمینه بررسی وضعیت معلولان عراقی (سامدم، زونکن ۵۹۷، ج ۴، ص ۱۰).

بسمه تعالی

شورای عالی دفاع

از: ... شورای عالی دفاع (بسمه بیرخانه)

موضوع: ... سپهرستانه، محترم کمیته تشخیص و تفکیک اسرا

(تلفن)

شماره: ۵۰
تاریخ: ۲۸
پیوست: ۴

عین بخرمانه

پیرو شماره ۱۳۹-۲-۰۲-۱۳-۶۶/۱۱/۱۵ (تصویر بپیوست میباشد)

سلام علیکم

برابر اظهارات تعدادی از اسرای عراقی، رژیم بعث صهیونیستی عراق اقدام به تهیه و پخش فیلم‌هایی دروغین و غیر طبیعی در واحدهای نظامی خود از به اصطلاح شکنجه و بطور فجیبهی به قتل رسانیدن اسرای عراقی که به اسارت رزمندگان اسلام در می‌آیند مینماید.

همانطوریکه طی نامه پیروی بالا اعلام گردیده بعضی از اسرا مایل هستند تا جهت افشا اینگونه فیلم‌ها در مصاحبه رادیو و تلویزیونی و جرائد شرکت نمایند.

ضمن ارسال دو برگ ترجمه گزارش اسرا خواهشمند است مقرر فرمائید بمنظور استفاده از این نوع اسرا و نشان دادن اسرا فیکه به گفته فیلم‌های ساخته شده عراقی شکنجه و یا کشته شده‌اند و جهت افشا و مقابله بیشتر و گسترده تر با تبلیغات سوء رژیم فاشیستی عراق، جلسه‌ای با حضور نمایندگان کمیته فرهنگی اسرا، ساحفاجا (دایره اسرا) (۲-مر) و بیرون مرزی صدا و سیما در این خصوص تشکیل و نتیجه را اعلام فرمایند.

محمدعلی نظران
دبیر شورای عالی دفاع و سرپرست کمیسیون اداره اسرای عراقی

شماره:
منته:
شماره برگ:
منته:

۱۸۱

سند ۲

مکتبه سازمان حفاظت اطلاعات (دایره اسرا) با کمیته تشخیص و تفکیک در زمینه بررسی و تأیید معلولیت اسیر عراقی (سامدم، زونکن ۵۹۶، ج ۱، ص ۵۸).

جمهوری اسلامی ایران

سازمان حفاظت اطلاعات (دایره اسراری)
سرپرست کمیته تفکیک (برادر روحنواز)
موضوع: اسیران محروم حسین حسن جمعی اردوگاه (تلفن)

شماره ۷۱۵

شماره پرونده: ۴۸/۵۰۰۶/۰۴/۴۰/۱
تاریخ: ۱۳۶۴/۱۰/۱۹
پست: ...

برابر اعلام بیمارستان ۵۰۵ :

اسیر یاد شده بالا جمعی اردوگاه شماره ۷۱۵ مبتلا به بیماری تومور ترقوه سمت چپ بوده و غیر قابل درمان میباشد .

علیهذا خواهشمند است دستور فرمائید در این مورد بررسی و در صورت تأیید مشخصات نامبرده را جزو اسرای معلول منظر و نتیجه را اعلام فرمایند .

ر - سازمان حفاظت اطلاعات - **سر هنگام استا علی تهرانی** **از طرف** **مد** **گیرنده**

سرپرست کمیسیون اداره امور اسرا جهت آگاهی و اقدام لازم.

۰۲۹
کلیه دست

تاریخ ۶۴/۱۱/۱۹
خیلی محرمانه

۵۸

شماره پرونده	شماره برگ
.....
صفحه	از صفحه

سند ۳

مکاتبه سرپرست کمیسیون اداره اسرای عراقی با کمیته تشخیص و تفکیک در زمینه مقابله با تبلیغات سوء رژیم عراق علیه اسیرداری ایران (سامدم، زونکن ۵۹۶، ج ۲، ص ۶۴).

